

Кравець М. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «Національний гірничий університет»***ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ****THE ORDER OF REALIZATION OF THE UKRAINIAN CONSTITUTION**

Стаття присвячена аналізу змісту конституційних положень, а також порядку реалізації таких норм. Особливу увагу автор приділяє висвітленню проблем, що виникають у процесі реалізації Конституції, існуючих форм та механізмів реалізації Основного закону. У роботі значну увагу приділено основоположному принципу верховенства права, законності, рівності всіх громадян нашої держави. Крім указанного, також зазначена актуальність даної теми, висвітлена тема важливості дійсно правильної реалізації положень Конституції. Автор наглядно демонструє необхідність ретельного системного підходу до правильного розуміння як зазначених норм, так і законотворчої діяльності, оскільки поспішне прийняття, затвердження нормативно-правових актів у невідповідності до Основного закону держави без урахування наслідків їх правозастосування може призвести до порушення конституційних прав людини і громадянина, що є неприпустимим у сучасній правовій та демократичній державі.

Ключові слова: Конституція України, реалізація правових норм, системний підхід, законотворча діяльність, конституційні права, демократична держава, правова держава.

Статья посвящена анализу содержания конституционных положений, а также порядка реализации таких норм. Особое внимание автор уделяет освещению проблем, возникающих в процессе реализации Конституции, существующих форм и механизмов реализации Основного закона. В работе значительное внимание уделено основополагающему принципу верховенства права, законности, равенства всех граждан нашего государства. Кроме вышеуказанного, также рассмотрена актуальность данной темы, освещен вопрос важности правильной реализации положений Конституции. Автор наглядно демонстрирует необходимость тщательного системного подхода к правильному пониманию как указанных норм, так и законотворческой деятельности, поскольку поспешное принятие, утверждение нормативно-правовых актов в несоответствии Основному закону государства без учета последствий их правоприменения может привести к нарушению конституционных прав человека и гражданина, что недопустимо в современной правовой и демократической стране.

Ключевые слова: Конституция Украины, реализация правовых норм, системный подход, законотворческая деятельность, конституционные права, демократическое государство, правовое государство.

This article analyzes the content of the constitutional norms, as well as the order of realization of these rules. Special attention is paid to lighting the problems that arise during the realization of the Constitution, the existing forms and mechanisms for the realization of the Constitution. The article pays much attention to the fundamental principle of the rule of law, legality and equality among citizens of our country. Besides, the relevance of the topic is considered, the issue of the proper realization of Constitutional norms is also lighted. The author demonstrates the need for thorough systematic approach to a correct understanding of these norms, as well as the legislative activity, as the hasty acceptance and approval of normative legal acts in contradiction to the state Constitution excluding the consequences of their law enforcement, can lead to breach of constitutional human and citizen rights, which is unacceptable in a modern legal and democratic country.

Key words: Constitution of Ukraine, using of legal norms, systematic approach, legislative activity, constitutional rights, democratic state, rule of law.

Актуальність питання реалізації Конституції України є досить високою на сьогодні, оскільки сьогодні держава активно реформується у всіх сферах діяльності. Демократично-правовий розвиток українського суспільства не може реалізовуватися поза межами приписів Основного Закону нашої держави, саме Конституція юридично окреслює основні параметри розвитку та становлення державності, закріплює повноваження, права та обов'язки органів влади, наділяє громадян, їх об'єднання правами та покладає на них і їх об'єднання певні обов'язки. На цьому етапі ефективний та стабільний розвиток суспільства необхідний для самої держави, для ефективного розвитку її економічної, соціальної, політичної та інших складових, для успішної співпраці з багатьма розвиненими країнами світу. Для України на сьогодні одним із пріоритетних напрямків розвитку є вступ до Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, де просто необхідний високий рівень розвитку економічної, соціальної, законодав-

чої сфери в країні та повноцінне втілення в життя закріплених Конституцією правових норм [1].

Ухвалення та прийняття Конституції є лише початком конституційного регулювання суспільних правочинів. Конституція визначає, формулює конкретну поведінку всіх суб'єктів суспільства і реалізується лише тоді, коли дані приписи, положення знаходять своє відображення в практичній діяльності всіх суб'єктів як державної влади, так і кожного пересічного громадянина. Важливо зрозуміти, що Конституція являється Основним Законом держави, яка комплексно врегулює всі сфери суспільної діяльності і має вищу юридичну силу в процесі правового регулювання. Якщо приписи Конституції «не працюють», то слід зазначити, що це негативно впливає і на галузеве законодавство, оскільки нормативно-правові акти відокремленої галузі права повинні відповідати основним засадам Конституції. Тому з вищевказаного випливає, що, використовуючи закладений у Конституції потенціал, дійсно можливо

вплинути на розвиток соціальних процесів, явищ та на їх позитивне практичне правове регулювання.

У процесі дослідження даної теми важливим є порядок висвітлення, вивчення змісту самого поняття та ступеня реалізації Конституції України в законодавчій, виконавчій, судовій діяльності, а також визначення проблем реалізації в органах місцевого самоврядування, способи вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією, визначення основних форм такої реалізації Конституції та її основних засад. Значну роль у розмінні даної теми є місце Конституції України в ієрархічній системі законодавства України, а також форми реалізації Конституції України в законодавчій, виконавчій, судовій діяльності, місцевому самоврядуванні [2].

Цю тему досліджують, вивчають багато вчених-правознавців, серед яких: Л. Бориславський, Ю. Битяк, Д. Григоренко, В. Журавський, В. Тацій, Н. Теслянка, Ю. Тодика, О. Скрипник, М. Шомін, П. Шляхтун та ін.

Таким чином, після прийняття Конституції України та змін до неї постало питання її дійсної реалізації. Реалізація Конституції, її основних норм та положень в усіх сферах суспільного та державного життя є основою для ефективного функціонування, розвитку та діяльності всього суспільства. Демократична Конституція є основою, фундаментом розвитку демократичної, правової держави, є однією з основних демократичних цінностей, що розвиває наша країна для свого суспільства. Таким чином, реалізація Конституції є необхідною для ефективного розвитку Української державності на шляху створення правової, демократичної держави та громадянського суспільства, що зазначено в ст. 1 діючої Конституції.

Реалізація Конституції – це втілення на практиці закладених у ній всіх демократичних цінностей для забезпечення прав і свобод особи. Реалізація конституційних норм – це сукупність правових інституційних елементів, за допомогою яких забезпечується на практиці втілення конституційних приписів. Механізм їх реалізації не обмежується суто юридичним блоком, оскільки на цей процес суттєво впливають соціально-економічна і політична ситуації, рівень правової і загальної культури, моралі, соціально-психологічна ситуація в країні, історичний етап розвитку держави і суспільства, геополітичний чинник [3]. Важливим елементом механізму реалізації Конституції є державні інституції, органи місцевого самоврядування, які забезпечують застосування конституційних норм у процесі нормотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності (інституційний блок). Дотримання конституційних норм – це така форма їх реалізації, за якої суб'єкти державно-правових відносин утримуються від дій, що суперечать нормам Конституції України. Так, ст. 67 Основного Закону встановлює, що кожний зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки, неухильно дотримуватися Конституції та законів держави, своїми діями не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Це модель пасивної пове-

дінки суб'єктів правовідносин. У цій формі реалізуються заборони (імперативні) норми. Імперативний характер такої норми полягає у повній забороні незаконних, неправомірних дій по відношенню до іншого суб'єкта правовідносин.

«Механізм» реалізації конституційних норм – це сукупність правових і інституційних елементів, за допомогою яких забезпечується на практиці втілення конституційних приписів [4]. Цей механізм реалізації Конституції залежить не лише від юридичних засобів, за допомогою яких він діє, він має враховувати рівень політичної свідомості, культури населення; історію розвитку держави, існуючі явища в суспільстві та інші чинники, які формуються в атмосфері населення. Без врахування перелічених факторів механізм не буде дієвим, оскільки не можна втілити припис конституції в реальність, якщо дана норма не відповідає дійсності, яка склалася в суспільстві на даний момент. Важливим елементом механізму реалізації є саме державні органи влади, які забезпечують дотримання і фактично є суб'єктами реалізації конституційних приписів.

За формою реалізація Конституції – це додержання всіх її положень, принципів і норм всіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами та громадянами; забезпечення повної реалізації прав та свобод людини і громадянина; незалежне застосування положень Конституції під час здійснення своїх функцій і повноважень органами державної влади шляхом прийняття законів, актів Президента, Актів Уряду тощо. Отже, основними формами реалізації конституції України є:

- 1) дотримання;
- 2) використання;
- 3) виконання;
- 4) застосування [5].

Так, дотримання конституційних норм – це така форма реалізації, за якої суб'єкти державно-правових відносин утримуються від вчинення дій, що суперечать нормам Конституції. Дана форма характерна як для державних інститутів, так і для населення. Як приклад такої поведінки (пасивної) можна привести ст. 68 Конституції України, в якій говориться, що «...кожен має неухильно дотримуватися Конституції та законів України».

Другою формою реалізації конституції є виконання конституційних норм – тобто це активна дія суб'єктів, яка впливає з конституційних норм. У Конституції України встановлені такі способи виконання норм:

- 1) суб'єкти права мають виконувати положення конституції та законів України;
- 2) держава зобов'язана виконувати міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України;
- 3) громадяни повинні виконувати свої обов'язки.

Така форма реалізації Конституції притаманна як суспільству, так і державі, її уповноваженим органам.

Третьою формою реалізації є застосування конституційних норм – це конкретно владна організація діяльності державних та інших органів, осіб,

яка має за мету забезпечити адресатам цих норм реалізацію їх прав і обов'язків, а також гарантувати контроль за даним процесом. Такий вид реалізації характерний виключно державним органам влади та суб'єктам, які являються представниками цих органів. Для застосування характерна така ознака, як використання ст. 8 Конституції, в якій зазначено, що норми Конституції є нормами прямої дії, тобто це означає, що немає сенсу звертатися до інших законів для реалізації певного положення Конституції [6].

Використання – це форма реалізації конституційних норм уповноваженими суб'єктами шляхом наданих їм прав у вигляді дозволу або повноважень. Прикладом використання конституційних норм можуть бути реалізація права на освіту, на працю, на відпочинок, із використанням відповідних статей Конституції. Усі зазначені чотири форми реалізації Конституції повинні застосовуватись, та ефективно взаємодіяти між собою для повного та всебічного втілення Основного Закону держави в життя.

Аналізуючи норми Конституції, можна вказати на те, що Конституція відіграє вирішальну роль не лише в діяльності державних органів, але і в їх формуванні. Так, саме Конституцією України визначені функції, повноваження кожного органу державної влади, а саме: Верховна Рада України – єдиний законодавчий орган; Кабінет Міністрів України – центральний орган виконавчої влади; Президент України – глава держави та судові органи. За умов реалізації своїх повноважень органи державної влади діють у спосіб та в межах, чітко передбачених Конституцією України. Можна стверджувати, що Конституція України безпосередньо приймає участь у створенні та функціонуванні основних органів державної влади в Україні, оскільки вона є Основним Законом держави, має найвищу юридичну силу, і відповідно до цього інші нормативно-правові акти приймаються саме для регламентації діяльності державної влади; в обов'язковому порядку, передбаченому Конституцією, мають відповідати і не суперечити її нормам, приписам [7].

Отже, на думку автора, поняття реалізації конституції не можна зводити лише до дії її як нормативно-правового акта. Вона має також безпосередній вплив на правосвідомість. У Конституції закладений значний потенціал, який не вичерпується протягом усього терміну її дії. Під впливом Конституції формується правосвідомість населення про необхідність вчинення певних дій, дотримання правових норм, поваги до прав та законних інтересів громадян. Сам процес реалізації Конституції держави здійснюється для розвитку суспільства цієї держави, адже за концепцією демократичної держави суспільство є основою держави, яка створена для нього і діє лише в його інтересах. За тією ж концепцією створюється правова, демократична держава, що, у свою чергу, створює громадянське суспільство, побудова якого можлива лише за повної реалізації Конституції. Труднощі, які виникають у процесі реалізації Осно-

вного Закону України, її норм та положень, пов'язані з різними чинниками, які на даний момент притаманні нашому суспільству та державі. Такими ознаками є:

1) недосконалість законодавства України, його суперечливість із Конституцією та між собою;

2) недосконалість самої Конституції України, оскільки в ній самій міститься багато норм, які суперечать одна одній або дійсності;

3) низький рівень розвитку правової культури та свідомості населення, що пов'язаний із довгостроковим перебуванням у складі іноземних держав;

4) низька політична свідомість правління, державних органів, яка тлумачить норми Конституції України на свою користь, незважаючи на факт, що відповідно до Конституції держслужбовці мають представляти волю народу та діяти саме в його інтересах;

5) відсутність ґрунтовних наукових досліджень із питань практичної, нетеоретичної реалізації Конституції [8].

Отже, реалізація Конституції є далеко не безпроблемним явищем для України. Ще однією з основних її проблем «є її перехідний характер» відповідно до періоду реформування в розвитку нашої держави і нашого суспільства. В Україні продовжує існувати певною мірою змішаний тип держави та суспільства. Можна з впевненістю сказати, що у формі правління присутні ознаки і демократизму, і анархізму, і авторитаризму. А за таких умов не можна говорити про всебічну реалізацію.

Усі вищезазначені фактори негативно впливають на рівень реалізації Конституції держави в суспільстві, роблять її недієвою. Ефективна реалізація Конституції залежить від таких чинників: по-перше, від державної влади, від її бажання діяти на користь суспільства, втілювати основні конституційні положення в життя держави та суспільства; по-друге, втілення цих норм неможливе без бажання самого суспільства їх сприйняти, виконувати і вимагати від держави такого виконання. У цілому це проявляється у взаємних правах та обов'язках держави, суспільства та його окремих суб'єктів, які закріплені в Конституції України, а також можуть виникати із загальноновизнаних звичаїв, традицій, правил поведінки тощо.

Оскільки Конституція України є Основним Законом нашої країни, який закріплює основні положення побудови нашої держави, її суспільних та владних відносин, а її норми є нормами прямої дії, то її реалізація просто необхідна для ефективного функціонування суспільства та держави, здійснення різних загальнодержавних програм та напрямків діяльності країни. Лише на підставі Конституції здійснюється формування органів державної влади, судових органів, органів місцевого самоврядування, а для населення Конституція України є необхідною, бо вона закріплює основні права та обов'язки держави та особи, на підставі яких вони взаємодіють, реалізація яких є гарантією стабільного розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григоренко Д.А. Громадянське суспільство в Україні. 10 порад європейських колег / Д.А. Григоренко // Громадянське суспільство і права людини : матеріали міжнар. наук. практ. семінару, Харків, 9 груд. 2010 р. / Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого ; редкол.: Ю.П. Битяк та ін. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 191–194.
2. Шомін М. Деякі аспекти реалізації судами норм Конституції / М. Шомін // Юридична газета. – 2006. – № 8. – Ст. 12.
3. Бориславський Л. Деякі теоретичні і практичні питання реалізації Конституція України / Л. Бориславський // Юриспруденція онлайн від 12.09.2003.
4. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів / П.П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2005.
5. Тацій В. Проблеми реалізації Конституції України / В. Тацій // Вісник академії правових наук України. – 2000. – № 2. – Ст. 20–29.
6. Теслянка Н.В. Демократія як народовладдя / Н.В. Теслянка // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2005. – № 2. – Ст. 18.
7. Погорілко В.Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / В.Ф. Погорілко. – К. : НАНУ, 2003.
8. Скрипник О. Забезпечення Учасності народу в формуванні органів державної влади / О. Скрипник // Право України. – 2006. – № 6. – Ст. 3.